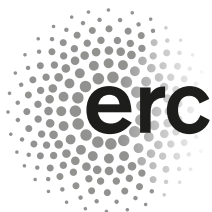

Ивайло Знеполски

**КАК СЕ ПРОМЕНЯТ
НЕЩАТА**

ОТ ИНЦИДЕНТИ
ДО ГОЛЯМОТО СЪБИТИЕ

European Research Council

Established by the European Commission

Изследването, довело до тези резултати, получи средства от Европейския съвет за научни изследвания по Седма рамкова програма на Европейския съюз (FP7 / 2007–2013) ERC / договор No. 269608.

The research leading to these results has received funding from the European Research Council under the European Union's Seventh Framework Programme (FP7/2007–2013) / ERC grant agreement No. 269608.

- © Ивайло Знеполски, автор
- © Веселин Праматаров, корица
- © Институт за изследване на близкото минало, Сиела, Софийски университет „Св. Климент Охридски“, София, 2016

На корицата: „Изглед към Софийски университет и Университетската библиотека“

ISBN: 978-954-28-2042-0

Ивайло Знеполски

КАК СЕ ПРОМЕНЯТ НЕЩАТА

ОТ ИНЦИДЕНТИ
ДО ГОЛЯМОТО СЪБИТИЕ

първа част

ИСТОРИИ
С ФИЛОСОФИ
И ИСТОРИЦИ

**Желю Желев
Николай Генчев
Асен Игнатов
Исак Паси
Илчо Димитров
Добрин Спасов
Иван Славов
и други...**

**Институт
за изследване
на близкото
минало**

2016

*На жена ми Албена,
първият и най-строг читател и редактор
на този текст. С любов и благодарност*

БЛАГОДАРНОСТИ

Книгата, която държите в ръцете си, представя част от резултатите от петгодишната изследователска работа в рамките на международния научен проект *Източна Европа – режимът и обществото (1956–1989 г.) От разширено възпроизводство към социална и политическа промяна*, което ръководих в качеството си на водещ изследовател. За резултатите в предлаганата публикация дължа редица най-сърдечни благодарности. Преди всичко за подкрепата на Европейския съвет за научни изследвания, която ми осигури условия за работа, каквито не съм имал никога в повече от четиридесетгодишната си академична кариера. Без тази подкрепа осъществяването на такова мащабно изследване бе невъзможно. Благодаря на Софийския университет, който пое административното изпълнение на проекта и създаде отлични условия за работа на екипа и за осъществяване на многобройните ни работни срещи. Към това трябва да прибавя и администратора на проекта Димитър Димов, без чиято всеотдайност и експедитивност трудно мога да си представя доброто функциониране на тази сложна машина.

Благодарен съм и на чуждестранните колеги от ръководения от мен екип – Томас Линденбергер (Германия), Дариуш Стола (Полша), Адам Такач (Унгария) и Олдрич Тума (Чехия), съвместната работа с които обогати общата ни представа за комунистическото минало на региона и спомогна за усъвършенстване на методологическите подходи при неговата интерпретация. В работата на екипа, на определени етапи от осъществяването на проекта, се включиха, в качеството си на външни експерти, и някои колеги с висока международна репутация – Джовани Леви, Джефри Голдфарб, Сандрин Кот и Патрик Кени, за чиито съвети и препоръки също дължа благодарност.

В рамките на проекта организирах две международни научни конференции: *От изследване на случая до събитието. Принципи на историческото изследване* (2014) и *Сравнителни изследвания на комунизма. Режимът и обществото в страните от Източна Европа 1956–1989 г.* (2015), в които разисквахме основни методологически проблеми на нашето изследване и дебатирахме едни или други негови частични резултати. В тези конференции участваха няколко десетки колеги от различни страни и техните доклади, критични коментари и

споделен опит по видими и невидими пътища са вградени в крайния резултат. Не мога да изброя всички участници, но някои съм длъжен да спомена поименно: Жак Ръвел (Франция), Робин Вагнер-Пацифичи (САЩ), Мартин Димитров (България/САЩ), Даниел Даян (Франция), Кристоф Бойер (Австрия), Павел Колар (Италия) и Микаел Вернер (Франция).

За осигуряването на необходимата първична информация при написването на тази книга дължа много на Петя Василева-Груева, Петя Славова и Жана Дамянова-Асса, които ми оказаха ценна помощ при продължителните и уморителни архивни проучвания, в издирване на публикации в научната периодика и на книги от изследвания период. Лора Георгиева ми оказа голяма помощ при изработване на именния показалец, списъка с цитираната литература и списъка с използваните съкращения.

Най-накрая искам с благодарност да отбележа и отзивчивостта и съпричастността на колегите от Централния държавен архив, Софийския държавен архив, Архива на Софийския университет, Архива на Българската академия на науките и Комисията по досиетата, благодарение на които изследването се облегна на необходимата документална основа.

СЪДЪРЖАНИЕ

БЛАГОДАРНОСТИ	7
ЗА ХАРАКТЕРА И ЦЕЛИТЕ НА ТАЗИ КНИГА.....	19

Първа част ВЛАСТТА В УНИВЕРСИТЕТА

Първа глава

ДЕИНСТИТУЦИОНАЛИЗИРАНЕ НА „СТАРАТА“ НАУКА, РЕИНСТИТУЦИОНАЛИЗИРАНЕ НА „НОВАТА“ СОЦИАЛИСТИЧЕСКА НАУКА. ОТКЛОНЕНИЯ, СВЪРЗАНИ С КОЛЕБЛИВАТА ДЕСТАЛИНИЗАЦИЯ	47
1. Десталинизация и ресталинизация в полето на Университета	52
2. Цербери и плахи млади учени – конфузни съжителства в „новия университет“	55
3. Философията – прислужница на политиката: протестът на един аспирант	64
4. Събитийният субект. Раждането на субекта в индивидуалното действие	72
5. Употреби на „преобърнатото“ политическо говорене.....	76
6. Прегрешения срещу вратата: Желю Желев пред партийната Темида. Видове дискурси – на обвинението, на защитата и на обвинения	79
7. Радикална честност или пресметлива прагматичност?	86
8. Възникване на съзнанието за общност. Малките групи и гражданското общество	91
9. Структура и събитие в постсталинското общество.....	96
10. Двойствената употреба на марксизма. Конфузията между официозния и критичния дискурси	97

Втора глава

ОТКЛЮЧВАНЕ НА ПРОЦЕС НА СОЦИАЛНА ИНТЕРАКЦИЯ. ИНЦИДЕНТИ В ЦИТАДЕЛАТА НА МАРКСИСТКО-ЛЕНИНСКАТА ОРТОДОКСАЛНОСТ 101

1. От неформална към медийна публичност. Философската есеистика на Иван Славов 102
2. Асен Игнатов – критика на догматичното мислене и разказ за еманципацията..... 110
3. Марксизмът-ленинизмът срещу артистичната критика. Откриване на сезона за „лов на вещици“ 116
4. Случаят Исак Паси. Между научната позиция и дискурсивните стратегии..... 122
5. Добрин Спасов между научно новаторство и класовия ангажимент. Приноси в две нови дисциплини – символна логика и семиотика..... 143

Трета глава

СЛУЧАЯТ ЖЕЛЮ ЖЕЛЕВ. МЕЖДУ ИСТИНАТА И АВТОРИТЕТА – СЪЗДАВАНЕТО НА „РЕВИЗИОНИСТИТЕ“ 161

1. Опити за философска позиция в контекста на съвременността 164
2. Изобретателността на „малкия човек“ в битката за оцеляване. Желев – стратегии за публичност и комуникация..... 169
3. Аспирантът Желю Желев и академик Тодор Павлов 173
4. Самиздат в границите на легалността. Скандалът – стратегия за публичност в затворената система..... 177
5. Конструирание на научния факт чрез „преводи“, заместващи текста... 182
6. Как функционира неформалното публично пространство?..... 189
7. Курс към „прочитване“ на специалност „Философия“ 190
8. Опити за „партизанска“ философска борба. Поколенческият дискурс като дегизирано политическо говорене 201
9. Мрежовият характер на властта. Партийни тревоги около поколенческия фактор 208

Четвърта глава

СЛУЧАЯТ ИВАН СЛАВОВ. МЕЖДУ ЗАПЛАХАТА ОТ СОЦИАЛНО МАРГИНАЛИЗИРАНЕ И МОРАЛНАТА САНКЦИЯ НА ГРУПАТА	217
1. Всекидневни колегиални съучастия срещу практиката на доноси	220
2. Личният живот на Иван Славов – повод за политически шантаж.....	225
3. „Предателството“ на Иван Славов – лична драма и изпитание за кохезията на групата	230
4. История с много продължения	233
5. Отлъчването от групата като загуба на идентичност.....	241
6. За оценката на действия, извършени по принуда, в условията на несвобода.....	244
7. Неуспешен опит на догматичите за овладяване на специалност „Философия“	248
8. Да възпитаваме възпитателите. Две програми за превръщане на философията в пропагандаторска дейност	251

Пета глава

СЛУЧАЯТ НИКОЛАЙ ГЕНЧЕВ. ИНЦИДЕНТИ В ПОЛЕТО НА ИСТОРИОГРАФИЯТА ИЛИ ЖИВОТ В ДВА ПАРАЛЕЛНИ СВЯТА.....	257
1. Разширяване на полето на солидарност. Историците – страна в конфликта във Философско-историческия факултет	258
2. Ранният Николай Генчев и историята на Алжирската революция	261
3. За една История национална, не класова. Критика на историографията – „прислужница“ на политиката	268
4. Преминаване на индивидуалния разказ в социална история. Разкъсване и съшиване на физическия автор и неговите идеи	277
5. Нови предизвикателства към официалната историография. Налагане на дебат за политическата система в България между двете световни войни	285
6. Николай Генчев – принципът на „двойната контингентност“	290

7. Позиционни войни на младите историци за оцеляване след погрома на Пражката пролет 1968 г..... 296
8. Двойна употреба на Първичната партийна организация. Николай Генчев – експерт по „партизанска“ борба в джунглата на партийната йерархия..... 303
9. Неуспешни опити на властта за неутрализиране на научното поле 309

Шеста глава

СЛУЧАЯТ ИЛЧО ДИМИТРОВ.

В ТЪРСЕНЕ НА ПОЛЕЗЕН ХОД В РАМКИТЕ НА СИСТЕМАТА – МАЙСТОР НА СОЦИАЛНАТА КОМУНИКАЦИЯ..... 317

1. Проблемът за субекта на писането 319
2. Оспорване на опростената пропагандистка версия на българската история между двете световни войни 326
3. Илчо Димитров и Тодор Павлов – историческата фактология срещу класово-партийната целесъобразност..... 342
4. Илчо Димитров и Николай Генчев. Проблемът за понятията – различни подходи срещу „езиковия плен“ 349
5. Жанрът „писма до вожда“. Социалната комуникация в затвореното, суперцентрализирано общество 353

Седма глава

СЛУЧАЯТ АСЕН ИГНАТОВ.

ОТВЪД ГРАНИЦИТЕ НА ОФИЦИАЛНО

РЕГЛАМЕНТИРАНОТО ПОЗНАНИЕ.

ФИЛОСОФИЯТА КАТО ТЕМАТИЗИРАНЕ

НА ЧОВЕШКАТА СИТУАЦИЯ 367

1. Програма минимум за развитието на социалните науки. Отчуждението при социализма 368
2. Основите на една антропологична критика на живота в „реалния социализъм“. Връзката между индивидуалната и обществената автономност..... 377
3. Партийният съдебен процес срещу Асен Игнатов. Плаха солидарност и отслабени връзки в „групата“ 380

4.	Разпадане на биографиите. Живот в лъжа и чрез лъжа	390
5.	Инцидентът и неговата социална и политическа топография	396
6.	Интелектуалците при социализма. Наброски към една реформаторска програма	402
7.	Първата дисертация на Асен Игнатов. Идеологическо покушение върху науката – за функционирането на комунистическата система ..	406
8.	„Конкретното и абстрактното“ – за евристичната роля на „неистината“. Критика на абстрактния историзъм	412
9.	Изненадващо избавление – <i>deus ex machina</i> и двусмисленост на височайшето „помилване“	416
10.	За днешната полза от досиетата. ДОП „Технократ“ – Асен Игнатов, видян през досието му	426
11.	Асен Игнатов за една „философия в действие“ – критика на „несиметричните отношения“ в образователния модел	431
12.	В контекста на Пражката пролет 1968 г. „Тъга и порив на епохата“ – предизвикан или инсцениран инцидент?	440
13.	Демонстративно нарушавани забрани – отказ от научен изолационизъм	450
14.	Краят на едно дълго административно убийство	453

Осма глава

СЛУЧАЯТ АСЕН ИГНАТОВ (ПРОДЪЛЖЕНИЕ).

АЛТЕРНАТИВИ ПРЕД БЕЛЯЗАНИЯ ЧОВЕК	461	
1.	„Разоръжаване“ и „самокритика“ – ключови понятия в дискурса на властта	461
2.	Една българска рецепция на Хайдегер и форми на употребата му	471
3.	Деконструкцията на Хайдегер като преживяване на собствената екзистенциална ситуация. Изграждане на „проект“ за себе си	481
4.	Втората провалена дисертация. Играта между истината на историческата фактология и „логиката на историята“	484
5.	Научна парадигма и научна общност в условията на еднопартийна диктатура	499

6. Държавна сигурност установява „оперативен контакт“ с Асен Игнатов – двустранно залагане на стръв	504
7. Досието – един социалистически жанр. Дейността на изключително надарения секретен сътрудник „Петров“	526
8. Отношения между принудата и свободното действие в условията на тоталитарната държава	535
Индекс на имената	543

Втора част

УНИВЕРСИТЕТЪТ ВЪВ ВЛАСТТА

Девета глава

СЛУЧАЯТ КИРИЛ ПЕТРОВ.

КРУШЕНИЕТО НА ПРАВОЛИНЕЙНИЯТ НЕОСТАЛИНИСТ 15

1. Маоисткият инцидент и благоприятните последици за Университета	17
2. ДООИ „Негодник“. Кирил Петров и конспирацията с анонимни публични доноси срещу „корумпираната, обуржоазена партийна върхушка“. Една частна манифактура за политически симулакруми ...	22
3. Заточение в Делиормана. Към психоанализата на травмата от загубената власт	31
4. Логиката на репресивната машина и парадоксите на класовото правораздаване.....	36
5. Раждането на „Солидарност“ и преобърнатият му прочит като нова фаза в класовата борба на пролетариата за комунизъм	41
6. Налагане на научните критерии за атестиране. Поколенческо и административно обновяване на Философско-историческия факултет.....	47
7. Критични равностойности за състоянието на социалните науки и статута на Университета	54

Десета глава

ПРОМЯНА НА ИДЕОЛОГИЧЕСКАТА ПАРАДИГМА. ИСТОРИЯТА – НОВАТА МАТРИЦА ЗА НАБАВЯНЕ НА ПОЛИТИЧЕСКА ЛЕГИТИМНОСТ НА РЕЖИМА..... 59

1. Активизиране на Държавна сигурност в Университета.
Разширяване на обхвата на понятието „вражески контингент“..... 61
2. Професори под наблюдение – ДОП „Дърдорко“ и
ДОН „Скорпион“. Ядро и разширена периферия на групата..... 64
3. Безславно приключване на акциите на ДС. „Групата“
установява контрол върху административната и партийна власт
в специалностите „Философия“ и „История“..... 74
4. Нови перспективи пред младите историци и отслабване
на връзката им с философите 84

Единадесета глава

ТЕОРЕТИКА-ИНФОРМАЦИОНЕН ОБРАТ. РАЗДЕЛЯНЕ НА ПОЛИТИЧЕСКАТА И ИНТЕЛЕКТУАЛНАТА ВЛАСТ 91

1. Просветителският устрем на философите. Библиотека
„Философско наследство“ и грижата за образователните
и морални фундаменти на младите хора 93
2. Книгоиздателската страст на Исак Паси. Променяне на цялостния
интелектуален контекст – „разрушаване чрез съграждане“ 97
3. Четенето като събитие. Алтернативното семинарно
пространство от 80-те и подронване на „преданото четене“
на класическото наследство..... 104
4. Между императивите на голямата мрежа и етиката на групата.
Научна общност или „научно-интелектуално движение“ 106

Дванадесета глава

ОТ СЛУЧАЯ ЖЕЛЮ ЖЕЛЕВ КЪМ СЛУЧАЯ „ФАШИЗМЪТ“. АНАТОМИЯ НА ВЕРИГАТА ОТ НАВЪРЗАНИ ИНЦИДЕНТИ..... 117

1. Желю Желев – отстояване правото на място в статукво и оспорване
на статуквото. Стремез към позиция, от която може да се говори 117

2.	„Фашизмът“ – дисекция на тоталитарния феномен и семантичните предизвикателства на една книга с ключ	124
3.	От ръкописа „Тоталитарната държава“ до книгата „Фашизмът“ – за колективното авторство на инцидента	131
4.	Иван Славов – хроникьор на пошлостта на тоталитарната култура ...	136
5.	Книги-социални жестове. Претекстът Васил Левски – политически послания, залутани между миналото, настоящето и бъдещето	141
6.	Употреба на „конституционната фикция“	151
7.	Обвинителният акт на „идеологическата прокуратура“ – послушание и формализъм	156
8.	Пробиви в цензурната институция. Наказания за „притъпена бдителност“ и „политическо късогледство“	159
9.	Фрактура между партийния връх и членската маса. ППО възможна база за съпротива.....	162
10.	Една нова партийна дихотомия – „опитни другари“ – „политически незрели“ млади членове	171
11.	Индивидуалният авторитет като контравласт. Три версии за „оставката“ на Николай Генчев като декан на Историческия факултет.....	177
12.	Николай Генчев и Центърът по Културология. Обновяването и модернизирването на образованието като политически залог	183

Тринадесета глава

СЛУЧАЯТ ДОБРИН СПАСОВ.

КОНФЛИКТ МЕЖДУ ОТХВЪРЛЯНЕТО

НА ТОТАЛИТАРНИТЕ ПРАКТИКИ И ПРИВЪРЗАНОСТТА

КЪМ СОЦИАЛНАТА УТОПИЯ..... 189

1.	Добрин Спасов заема мястото на Тодор Павлов. Политики за преодоляване на „голямата вътрешна изостаналост“ на българската философия	191
2.	Дебат за тоталитаризма. Обсъждане на „Фашизмът“ в редколегията на сп. „Философска мисъл“ – структура на научното (философското) поле.....	200

3.	Позитивни и негативни страни на гилдийното съзнание. Появата на алтернативен център за атестиране на научното и гражданско поведение.....	218
4.	Идеологическата граница на теоретичната компетентност	223
5.	Добрин Спасов и Желю Желев. Противоречието между природата на режима и неговите принципи.....	226
6.	Бездарността на пропагандната машина. Призракът на един обърнат „конформизъм“	233
7.	Промени в обществените нагласи на късния комунизъм. Неофициалната публичност заявява присъствие	237

Четиринадесет глава

СПЕЦИФИКА НА БЪЛГАРСКОТО ДИСИДЕНТСТВО 241

1.	„Фашизмът“ от научна и политическа гледна точка	242
2.	Хитруване със смисъла – царството на езуитския език.....	244
3.	Нова промяна на интелектуалната парадигма – от национализма към правата и свободите на индивида.....	253

Петнадесета глава

СЛУЧАЯТ ИЛЧО ДИМИТРОВ (ПРОДЪЛЖЕНИЕ). НАСРЕЩНИ ДВИЖЕНИЯ – КРИТИКАТА ОТВЪТРЕ И КРИТИКАТА ОТВЪН НА СИСТЕМАТА 257

1.	Процеси на разцепление във властващия елит. Борби за запазване на позиции в обществената комуникация.....	258
2.	Походът на интелектуалците към властта. Отношения между ластта на силата и властта на знанието	262
3.	Съществуването вън-вътре в две различни социални среди. Неумолимата логика на размяната на символни капитали.....	269
4.	Паралелни и различно мотивирани „бунтове“ срещу личния режим	274
5.	В кулисите на голямата власт. Демонстрации на разделение на научната и политическата оценки.....	288

6. „Париж си струва една литургия“. Конфликти между държавна администрация и партиен апарат	298
7. Промени в жанра: от „писма до вожда“ – до писма от мислещ и загрижен съпартиец	306
8. Хоризонтът на реформаторското мислене и действие. Към един нов алианс	309
9. Особености на социалната критика в тоталитарното общество. Социална критика и социална промяна	317

Заклучение

ОТ ГОЛЯМОТО СЪБИТИЕ – НАЗАД КЪМ ИНЦИДЕНТИТЕ. РЕКОНСТРУИРАНЕ НА СЪБИТИЙНАТА ИДЕНТИЧНОСТ НА ИСТОРИЧЕСКАТА ПРОМЯНА.....	325
---	------------

ПРИЛОЖЕНИЯ

ON THIS BOOK’S NATURE AND OBJECTIVES	341
ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА И АРХИВНИ ИЗТОЧНИЦИ	363
СЪКРАЩЕНИЯ	379
ИНДЕКС НА ИМЕНАТА	381
THE CONTENTS IN ENGLISH.....	389